

MESÉLŐ TÁRGYAK I.

A PÁSZTOROK VILÁGA

A Rippl-Rónai Múzeum Néprajzi Látványraktárában őrzött
pásztorfaragások katalógusa

Kaposvár
2018

*Kiss Gyula miki juhász botjával.
Kaposvár, 1955.
Takáts Gyula felvétele
(RRM NF 661)*

BALTÁK, FOKOSOK, JUHÁSZKAMPÓK, BOTOK

Múzeumunk látványraktárának egyik leggazdagabb és legsokoldalúbb gyűjteményi alegysége a több mint 200 darabnyi tételből álló botok, balták, fokosok és juhász kampók kollekciója. Terjedelmi okokból katalógusunkban nem mutathatjuk be az összeset, azonban a jellegzetesebb típusokból válogatást állítottunk össze. A legérdekesebb, legváltozatosabb darabok jól illusztrálják a különböző felhasználási területeket és díszítőtechnikákat.

RRM 7096

Az **állatok tereléséhez, őrzéséhez** használt eszközök közül elsőként a **juhász kampókkal** foglalkozunk. Egyik hosszabb, másik rövidebb, melyből használója magasságára következtethetünk. **Kampójuk szélessége** arról is árulkodik, **milyen fajta birkára használták**, díszítésükben kedvelt volt a kosfejes faragás.

A **legcifrábbak ünnepi darabok**, ezeknek akkora, és olyan díszes kampót faragtak, hogy juhok soha nem foghattak vele, nem is arra való volt. Viselőjük rangját hirdették: faragott díszek, megannyi virág és tulipán, tekergőző kígyó tanúskodik a juhászok büszkeségéről.

A **gulyások** egyenes, kiszélesedő fejű **bunkósbotot** vagy ólmosfejű botot használtak. Ezek a lehető legváltozatosabban lettek kialakítva: az egyik végét faragott rózsaszál és csontberakás díszíti, a másikon szinte karikatúraszerűen megformált férfiportré, de akad ólomból öntött buzogányos végű is, mely elegáns és egyben veszedelmes **fegyver**. Ezeket nem csak pásztorok használták, jó szolgálatot tett a ház körül és az útra kelők, erdőjárók is magukkal vitték.

RRM 75.41.17

RRM 7090

RRM 9249

A **fokosok és kanászbalták**, egy része a „régvi világ” iránti nosztalgia miatt népszerű **ajándéktárgynak** számított, míg a használatra szánt darabok esetében egy-egy jó fejhez több nyelet is cseréltek az évtizedek alatt.

A **kanások legfontosabb eszköze volt a balta**, más néven **balaska**. A századforduló környékén **be is tiltották** viselését, mert veszélyes fegyver volt. Olyan ügyesen bántak vele a pásztorok, hogy ha kellett, lapjával oldalbadobták a tilosban járó a disznót. **Vágtak vele fát**, használták **önvédelemre**: nem csak a megvadult állatok ellen, hanem nézeteltérések orvoslására is. Bár „kisfejsze, fokos és buzogány beszélgetett abban az időben” – mesélte Lukács István béalatelepi gulyás¹ – azért mégiscsak úgy látták, hogy „a kanászvilág addig volt szép, amíg a kisbalta foroghatott.”²

„Általában a kanásoknak szenvedélyük volt a baltaviselés. Apám fején is olyan vágás volt a homlokán, hogy 12 éves koromban, ha belefektettem az ujjamat, nem látszott ki a repedésiből. Hogyan történt, nem szólt róla soha, mert igen hallgató ember volt. Tudom, hogy kocsmában a balta mindig bele volt vágva a mestergerendába. Ez szokás volt. Csak az vehette ki, aki belevágta. Én csak a farkát láttam ennek a világnak, ami letűnt, de szép világ volt, jólment a kanásoknak.”

RRM 61.421.1

RRM 4319

RRM 7120 díszfokos,
lapjain felirattal: „NE
BANTSD A MAGYART
MERT PORUL JARSZ”

1 Takáts 1986:100

2 Takáts 1986:18

Nem csak baltát és buzogányos végű botot forgattak a pásztorok, hanem a faragókést is; ha épp nem egy só-tartón vagy tükrösön dolgoztak **sétabotot faragtak az „uraknak”**. Ezek markolata készülhetett agancsból, díszítették karcolással, faragással, spanyolozással, ólomberakással. A legkülönbözőbb állatalakok kerültek markolatukra, némelyiken – mint például Bagol András botján – történelmünk nagyjai, másokon betyárjelenetek, vagy épp készítője hatalmas türelmét és ügyességét hirdető aprólékos faragás, amitől úgy néz ki, mintha fonott felülete lenne.

Ha távolabbról szemléljük a vitrinekbe tett botokat, mind egyformának látszanak, talán csak egyik-másik magassága, színe tér el első ránézésre. Azonban minél közelebből vesszük szemügyre az egyes darabokat, annál jobban kirajzolódnak a különbségek. Ahogy a botok között, úgy az emberek között sincs két egyforma, s ki-ki a maga ízlésének, természetének, karakterének megfelelő botot használta sokszor együtt öregedve a támasztékul, munkaeszközül szolgáló darabokkal.

RRM 7092

RRM 7055

RRM 55.48.1